

Vrouwengeschiedenis

Aan de schandpaal, jij slechte meid!

Door **Atte Jongstra**

In 2011 klonken verontrustende berichten: het aandeel van vrouwen in de criminaliteit was gestegen tot twintig procent, terwijl het in de twintigste eeuw rond de tien schommelde. Wie *Misdadige vrouwen. Criminaliteit en rechtspraak in Holland 1600-1800* van hoogleraar *Urban History* Manon van der Heijden leest schrikt niet meteen van die moderne cijfers. In de 17de en 18de eeuw kwamen heel veel vrouwen in aanraking met Justitie. De helft van de verdachten was vrouw.

Onderzoek naar vrouwencriminaliteit is lang een ondergeschoven kindje geweest in de geschiedschrijving. Het materiaal voor zulk onderzoek is voorhanden. Van der Heijden spreekt over 'compleet bewaarde, prachtige rechterlijke archieven'. Op basis daarvan schreef ze een even prachtig boek.

Holland was in bedoelde periode zeer verstedelijkt: zeventig procent van de bevolking woonde in steden. Vergeleken met Engeland (20 procent), Italië (18 procent) en Duitsland (5,5 procent) is dat enorm. De situatie voor vrouwen daar was verre van gemakkelijk. De Republiek groeide snel als zeevarende natie, en had steeds meer matrozen en soldaten nodig. Met name de VOC onttrok veel mannen aan de steden voor handelsreizen die niet zelden tien jaar duurden. Talloze varengasten (zelfs 46 procent tussen 1700 en 1730) kwamen nooit terug - besmettelijke ziekten aan boord, slecht voedsel, vijandelijke aanvallen onderweg, schipbreuk. Er was een groot mannentekort, met name onder de armsten bestonden sekseverhoudingen van drie vrouwen op twee mannen.

Voor *Misdadige vrouwen* putte Van der Heijden niet alleen uit archieven, maar vooral uit de zogenaamde Rotterdamse 'vechtboeken'. Daarin staan kleinere vergrijpen genoteerd: diefstal, vechtpartijen, overspel, prostitutie en dergelijke.

Voor een deel moet men die 'vechtboeken' letterlijk nemen. Gevallen als 'Engelse Kaat' die op 13 augustus 1750 dronken over haar halve deur hing en zonder enige aanleiding een passerende koetsier met een fles op zijn oog sloeg, of de Rotterdamse Aaltje Barends die veertien dagen kreeg omdat ze met een pot een buurvrouw had verwond. Armoedige mensen die te dicht op elkaar woonden. Burengerucht, ruzie, drank die vergetelheid

biedt, maar die ook het lontje kort maakt - met al dan niet huiselijk geweld tot gevolg.

Van der Heijden diepte een tekenend geval op: de 38-jarige Rotterdamse Pleuntje Maltha wordt op 24 september 1760 gearresteerd op verdenking van doodslag. De zaak zit zo: Pleuntje drinkt voor haar huisdeur koffie met een vriendin. Ze ziet haar kat niet, zoekt het dier ('Poes, poes, poes!'), en passeert een openbaar toilet, waar een dronken Abraham Niburg met open gulp roept 'Zal ik jou eens poesen?' De vrouw van Abraham hoort dit en roept dat hij binnen moet komen, Abraham woest, slaat Pleuntje. Pleuntjes oude echtgenoot komt op blote voeten toegesnel. Abraham trekt zijn mes, wil op Pleuntje los, Abrahams eega springt er tussen, en zinkt vervolgens gillend, hevig bloedend neer. Azijn en water wordt aangedragen om haar bij te brengen, er wordt om brandewijn geroepen. Het mag niet meer baten. En Pleuntje krijgt de schuld. In dit soort beschrijvingen - Van der Heijden levert er verschillende - komt de historische werkelijkheid dichtbij.

Misdadige vrouwen bevat afzonderlijke hoofdstukken over handgemeen, diefstal, kindermoord, verzet tegen de overheid, promiscuïteit. Hartverscheurend zijn de gevallen van vrouwen die hun pasgeboren kinderen in de rivier gooiden. Geldgebrek zal zeker een rol hebben gespeeld, maar de kwestie is complexer. Door het kind te vermoorden probeerde men aan straf te ontkomen. Als het om een alleenstaande vrouw ging of een onbestorven weduwe was namelijk altijd de vraag: van wie is dat kind? Was het een product van overspel, of voor- of buitenechtelijk verkeer? Daar stonden strenge straffen op: verbanning, 'tepronkstelling' (de schandpaal), gevangenisstraf, soms een combinatie ervan.

Opmerkelijk: Van der Heijden stelt dat de naar onze begrippen draconische benadering door wetsdienaren van ongeregeld seksueel gedrag niet alleen uit morele overtuigingen zullen zijn voortgekomen, maar dat financiële motieven overheersten: wie betaalt voor zo'n kind? De armenzorg was al zwaar belast, de overheid zat niet te wachten op nog meer monden om te voeden. Vrouwen hadden weliswaar de mogelijkheid

de verwekker juridisch aan te spreken, en ze werden ook ontslagen van rechtsvervolging als de man alsnog de financiële verantwoordelijkheid nam met de moeder van zijn kind te trouwen, maar dit gebeurde in lang niet alle gevallen.

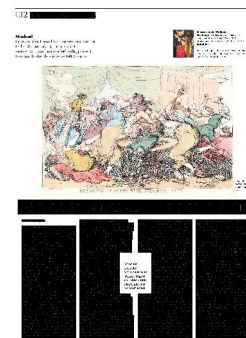
Met de drang van de overheid het seksuele leven in huwelijkse banden te dwingen hadden de vrouwen van een man op zee ook een probleem. Hoe lang moest men wachten alvorens zichzelf een nieuwe relatie toe te staan, en kwam hij überhaupt wel terug?

Als men toch iets met een andere man begon, dreigde rechtsvervolging. In een overbevolkte gemeenschap was zoiets ook moeilijk geheim te houden. Van der Heijden constateert dat veel mensen werden aangegeven door hun burens, al waren het juist de burens die met hun getuigenissen vrijspraak verkregen voor de eerdergenoemde Pleuntje Maltha, iets wat regelmatig voorkwam.

Ook aan de noodzaak het als vrouw zonder man en diens financiële steun te roeien zitten twee kanten. Vrouwen oefenden zelfstandig een beroep uit, als visverkoopster of groentevrouw. In tegenstelling tot vele migrantenvrouwen die in Holland leefden en werkten (vaak de allerarmsten) wisten veel autochtone vrouwen het hoofd boven water te houden, dankzij een werkzaam netwerk.

Ik noemde *Misdadige vrouwen* een prachtig boek. Het is helder geschreven, erg erudiet, rijk aan fraaie voorbeelden uit de keiharde wereld van de vrouw in de 17de en 18de eeuw. Manon van der Heijden doet ons er midden in staan. Fascinerend.

Voor de meeste vrouwen vormde verzet tegen de bestaande regels, zo luidt een van de conclusies, een dagelijkse overlevingsstrategie. De huidige cijfers zijn een stuk lager, maar het is niet uitgesloten dat er in *Misdadige vrouwen* toch een verklaring schuilt voor de recente stijging.

Misdaad

In de Gouden Eeuw kwamen veel vrouwen in Holland in aanraking met justitie. In Amsterdam was hun aandeel vijftig procent. Een baanbrekende studie vertelt waarom.

Voor de meeste vrouwen was verzet tegen de regels een strategie om te overleven

Manon van der Heijden:

Misdadige vrouwen. Criminaliteit en rechtspraak in Holland 1600-1800. Prometheus Bert Bakker, 274 blz. € 24,95

Een prachtige, helder geschreven, erudiete studie over de keiharde wereld van de vrouw in de 17de en 18de eeuw.

Thomas Rowlandson: Ingekleurde ets